

MZK - Pedagogická knihovna

105.290

KÝ ÚSTAV ČSAV

ČESKOSLOVENSKÁ PSYCHOLOGIE PO XVII. SJEZDU KSČ

Sborník referátů
na počest 65. výročí založení KSČ

NAKLADATELSTVÍ DOPRAVY A SPOJŮ PRAHA 1987

Československá psychologie po XVII. sjezdu KSČ^{x)}

Miloslav KODÝM

Psychologický ústav ČSAV, Praha

XVII. sjezd československých komunistů se konal pod silným vlivem XXVII. sjezdu KSSS. Bezvýhradně se přihlásil k jeho závěrům, které mají velikou inspirující sílu a jsou zdrojem cenných podnětů. Obě strany mají shodné cíle, shodné úkoly i prostředky k jejich dosahování. Program KSSS - jeho nová redakce - je i náš program. Tato shoda v zásadních otázkách umožňuje spojování sil, jednotný postup při řešení problémů, předávání cenných zkušeností.

XVII. sjezd KSČ se jednoznačně přihlásil ke kontinuitě pokroku, o který naše strana usilovala po celých 65 let své existence. Důkladně analyzoval výsledky, jichž bylo dosaženo zejména v uplynulých 15-ti letech, a zároveň vytýčil perspektivy vývoje naší společnosti do roku 2000. Takový široký pohled na společenský vývoj od minulosti přes přítomnost do budoucnosti dovoluje s větší jistotou určit charakter dalších etap výstavby rozvinuté socialistické společnosti.

Budovatelské dílo, které uskutečnil náš lid v minulosti, poskytuje spolehlivé východisko k tomu, abychom před celou společností vytýčili mnohem náročnější hospodářské a sociální cíle. Abychom je však přenesli na reálnou půdu, musíme sáhnout i k odpovídajícím prostředkům, k takovým, které jediné mají schopnost pozvednout naši zemi k vysoké hospodářské úrovni. Je to především mnohem rozsáhlejší uplatňování výsledků vědy a techniky při stále hlubším propojování našeho hospodářství s hospodářstvím Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí.

XVII. sjezd KSČ se důkladně zabýval problematikou vědeckotechnického rozvoje, a to jak z hlediska uplatňování vědy a techniky v uplynulém období, tak z hlediska vytýčení dalších úkolů pro současnost a budoucnost. Sjezdové materiály poskytují mnoho podnětů pro jejich využití a rozpracování ve vědě vůbec a v psychologii zvláště. Umožňují rovněž dopracovat záměry vědeckotechnické politiky strany.

x) Výtah vstupního referátu předneseného na pracovním semináři PsÚ ČSAV a katedry psychologie FF UK v Praze 16. května 1986.

1. Plnění úkolů vědeckotechnického rozvoje v uplynulém období

ÚV KSČ předložil XVII. sjezdu zprávu plnění závěrů XVI. sjezdu KSČ; ta zahrnuje též hodnocení plnění úkolů vědeckotechnického rozvoje v uplynulém období.

Hodnocení výsledků československé psychologie odpovídá v podstatě hodnocení věd, a to v jeho kladné i záporné dimenzi. Máme celkem dobrou možnost ocenit hlavní výsledky vědeckovýzkumné činnosti dosažené při plnění úkolů SPZV v 7. pětiletce, a to na základě realizovaných oponentur a odezvy uživatelské sféry (viz Československá psychologie XXX. (1986), č. 1).

Při hodnocení dosažených výsledků z hlediska kritické náročnosti je možno konstatovat, že uplynulé období charakterizuje:

1. shromáždění značného množství dílčích psychologických poznatků, zatím však při menší hloubce jejich zobecnění a využití pro rozvoj vědy;

2. dosažení kádrového zajištění úkolů psychologie z hlediska kvantity, avšak stále při menší kvalitě, resp. připravenosti kádrů, zvláště z hlediska metodologického a politicko-morálního.

Vcelku lze konstatovat značný posun psychologického poznání, zvláště ve srovnání s předchozími obdobími.

Zvýšená aktivita psychologie se výrazně projevila v e d i č - n í činnosti. Za léta 1981-1985 bylo vydáno celkem 133 titulů knižního charakteru původních a přeložených. Počet titulů je o 39 vyšší než v dřívějším hodnoceném pětiletém období, což je významný přírůstek.

V uplynulém období nedošlo k výrazným změnám v ě d e c k o - v ý z k u m n é z á k l a d n y psychologie v ČSSR. Počet pracovníků je již řadu let téměř konstantní (v průběhu obměny došlo však k výraznému zkvalitnění kádrů), materiální, přístrojové a prostorové zajištění je na přibližně stejné úrovni po celé období. V Brně byla zrušena Psychologická laboratoř ČSAV a její pracovníci převedeni do oddělení psychologie Ústavu pro výzkum společenského vědomí ČSAV.

Souhrnně lze konstatovat, že uplynulé období bylo naplněno usilovnou tvůrčí prací většiny psychologů, usilujících o rozvoj marxisticko-leninské psychologie v ČSSR. Významnou pomoc přinesla spolupráce s psychologů socialistických zemí, zejména se sovětskými psychologů.

2. Perspektivní úkoly rozvoje psychologie

2.1. Principy vědeckotechnické politiky KSČ a úkoly vědy v ČSSR
XVII. sjezd KSČ vytýčil aktuální i perspektivní úkoly věd v ČSSR a dále rozvinul principy vědeckotechnické politiky, které strana rozpracovala v průběhu 65ti let své existence.

Programové zaměření XVII. sjezdu KSČ včetně vytýčení konkrétních úkolů společenským vědám implikuje četné funkce a úkoly psychologických věd.

2.2. Společenské funkce psychologie

Společenské funkce psychologie jednoznačně vyplývají ze společenských požadavků, formulovaných v materiálech XVII. sjezdu KSČ. Komunistická strana prostřednictvím svého programu tak cílevědomě ovlivňuje nejen rozvoj celé naší společnosti, ale též rozvoj a uplatnění československé psychologie.

Analýza společenských požadavků umožňuje vytýčit následující funkce psychologie:

1. Zdokonalování ideologického působení (tj. ideologické práce, agitace, propagandy a kontrapropagandy, boje za mír, ...).
2. Zdokonalování systémů řízení společenských a ekonomických procesů (národního hospodářství).
3. Rozvíjení hlavní výrobní síly socialistické společnosti (člověka), zejména z hlediska odkrývání rezerv růstu produktivity práce.
4. Zvyšování spolehlivosti a efektivnosti techniky (systémů "člověk-stroj") v procesu projektování, rozpracování a využívání nových pracovních prostředků a technologických procesů.
5. Zdokonalování sféry služeb, tj. procesu rozdělování pracovních produktů a jejich spotřeby (distribuční vztahy).
6. Zkvalitňování procesů učení, vzdělávání a výchovy, zejména mladé generace.
7. Utváření osobnosti nového člověka, mj. využitím všech prostředků duchovní (umění a literatura) a tělesné (tělovýchova a sport) kultury.
8. Zdokonalování systému zdravotnictví (tj. ochrana zdraví lidí).
9. Upevňování právního řádu (ochrana společenského pořádku).
10. Zvyšování obranyschopnosti vlasti a celého socialistického společenství.

2.3. Cíle a úkoly psychologie

Ze společenských funkcí psychologie vyplývají jednak její cíle a také její úkoly.

Ústřední cíl psychologie vyplývá z její povahy jako vědní disciplíny: rozvíjet teoretické poznání v oblasti vymezeného předmětu bádání (tj. rozvíjet poznávací funkci psychologie jako vědy) a usilovat o účinnou aplikaci teoretických poznatků ve společenské praxi (tj. rozvíjet funkci realizační). K propojení poznávací a realizační funkce má psychologie velmi dobré předpoklady ve svém předmětu, který umožňuje či spíše vyžaduje dovést teoretické poznání do praktického ověření a plného využití.

Na základě intencí XVII. sjezdu KSČ psychologie se bude v následujícím období orientovat na ty problémy, jejichž objasnění umožní poznat povahu a usměrňovat další rozvoj ekonomických a sociálních procesů. Jako profilující problematika perspektivního vývoje čs. psychologie se jeví psychologické zákonitosti činnosti subjektu a jeho rostoucí úlohy při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti (myšlení, prožívání a jednání lidí, pracovních a jiných kolektivů).

Psychologie se soustředí na rozpracování metod, které umožní hledat účinnější cesty ovlivňování psychických vlastností, stavů a obsahů myšlení lidí, na kterých bezprostředně závisí jejich aktivní činnost podmiňující veškerý ekonomický a sociální rozvoj společnosti.

Je nepochybné, že perspektivní vývoj psychologie je podmíněn nutností posílit řešení teoreticko-metodologických základů marxisticko-leninské psychologie (při důsledné reflexi marxistického pojetí člověka a společnosti a teorie marxismu-leninismu), problémů vývoje osobnosti a rozvoje tvořivosti a schopností, výběru, rozvíjení a usměrňování talentů, otázek řízení sociálních procesů (zejména z hlediska rozvoje výrobních sil společnosti), utváření socialistického vědomí pracovníků, a to současně s bojem proti jevům cizím socialismu. V souvislosti s tím je nutno zabývat se psychologickými otázkami politické, ideologické a výchovné práce a zvýšit tak angažovanost psychologů při řešení globálních problémů lidstva (např. životního prostředí, otázek výchovy k míru ap.).

Takovéto pojetí zaměření psychologie povede k tomu, že psychologie přestane být "akademickou" vědou, hromadící izolované a často málo užitečné poznatky, ale stane se vědou formativní, přetvářející osobnost člověka a rozvíjející jeho socialistické vědomí a uvědomění.

Problematika společenských funkcí, cílů a úkolů psychologie bude předmětem systematických prognostických prací, řízených vědeckým kolegiem pedagogiky a psychologie ČSAV a realizovaných prognostickými pracovišti ČSAV.

2.4. Metody práce

A) Interdisciplinární přístup

Úkoly psychologie je nutno chápat v komplexu úkolů vědeckotechnického rozvoje, který musí přispět k intenzifikaci hospodářského a sociálního rozvoje naší společnosti. Zesílení celkového procesu produkce a reprodukce společenského života vyžaduje ucelené poznání ekonomických, sociálních, psychologických, pedagogických, kulturních, politických, ideologických a dalších souvislostí; v tomto smyslu jsou kladeny nové nároky na komplexnost poznání všech společenských souvislostí a nejvíce na rozpoznání konkrétních cest vzájemné stimulace ekonomických, vědeckotechnických a sociálních přeměn. Z toho nutně vyplývá potřeba rozvinout nejenom nové formy komunikace mezi skupinami věd, ale také prohloubený interdisciplinární přístup v rámci společenských věd.

B) Mezinárodní spolupráce

XVII. sjezd KSČ zdůraznil význam mezinárodní vědeckotechnické spolupráce, zejména se SSSR a ostatními zeměmi socialistického společenství. Ta je nezbytnou podmínkou splnění všech úkolů vědeckotechnického pokroku a také úspěšného rozvoje československé vědy včetně psychologie.

Východiskem pro realizaci systematické spolupráce psychologů socialistických zemí jsou pravidelné porady představitelů psychologie zemí RVHP. Jejich jednání potvrzuje, že existují všechny předpoklady pro širší rozvinutí různorodých forem spolupráce mezi psychology socialistických zemí v základních oblastech psychologických výzkumů a že byly vytvořeny vhodné podmínky pro to, aby se společným úsilím přistoupilo k řešení závažných teoretických, metodologických, experimentálních a aplikovaných problémů psychologie.

Největší význam má spolupráce čs. psychologů se sovětskými psychology. Pevným organizačním základem spolupráce československých a sovětských psychologů se stala sekce psychologie a pedagogiky při československo-sovětské komisi pro společenské vědy, která zahájila svoji činnost v roce 1984.

C) Vztah teorie a praxe

XVII. sjezd KSČ položil vysoké požadavky na vědu z hlediska jejího uplatnění ve společenské praxi. Význam všech věd, tedy i společenských - psychologii nevyjímaje, vzrůstá v samotné vědě zejména s úsilím o celkovou orientaci vědy k dosažení dlouhodobých cílů naší společnosti. Proto vědecký výzkum je nutno rozvíjet selektivně s ohledem jak na vnitřní logiku vědeckého postupu, tak i ve vazbě na společenské potřeby a cíle.

Problematika jednoty **t e o r i e a p r a x e** (jako základních filozofických kategorií) a podstaty jejich vzájemného vztahu je velice náročná; tato náročnost se odráží v konkrétním naplňování společenského požadavku jednoty teorie a praxe v každé vědě - tedy i v psychologii.

V psychologii je jednota teorie a praxe implikována již v samém jejím předmětu a je také vyjádřena členěním psychologických disciplín.

Naše psychologie má historický úkol: na vysoké úrovni teoreticky řešit aktuální problémy praxe. Na jeho splnění závisí do značné míry společenské uznání, podpora a autorita naší psychologie.

2.5. Konkretizace úkolů psychologie v 8. pětiletce

Úkoly, vytýčené pro čs. psychologii XVII. sjezdem, jsou stanoveny s výhledem do r. 2000. Z nich některé - na základě zhodnocení priorit a kádrových i materiálních možností - budou plněny již v 8. pětiletce.

a) Z toho vyplývají požadavky na vědeckovýzkumnou a vývojovou základnu psychologie, kterou tvoří pracoviště v ČSAV, SAV a na vysokých školách, výzkumné a vývojové ústavy a organizace řízené ministerstvy, ostatními ústředními orgány státní správy a národními výbory, výzkumné a vývojové ústavy a organizace, které jsou součástí výrobních hospodářských jednotek atd.

Sjezdové jednání KSČ je velkým příslibem pro podstatné zlepšení stavu vědeckovýzkumné základny již v 8. pětiletce. Kromě vnější pomoci je však nutné hledat rezervy v samotné vědeckovýzkumné základně psychologie. Naznačíme některé z nich alespoň heslovitě:

- obsahově zaměřit psychologická pracoviště na prioritní úkoly vědeckotechnického rozvoje; za tím účelem zpřesnit koncepci jejich práce, sledovat přitom cestu intenzifikace vědeckovýzkumné činnosti;

- lépe využít stávajícího potenciálu pracovišť, koncentrovat kapacity a prostředky na nejdůležitější úkoly;
- soustředit tvůrčí síly vědců a vědeckých kolektivů k rychlejšímu a efektivnějšímu plnění vytčených úkolů; za tím účelem vytvořit tvůrčí pracovní atmosféru a ducha náročné kritičnosti na pracovištích;
- dosáhnout lepší spolupráce a koordinace vědeckovýzkumné činnosti, uskutečňované jak v rámci psychologických pracovišť akademií věd (ČSAV - SAV), tak v rámci ČSAV (SAV) a vysokých škol, příp. dalších vědeckovýzkumných pracovišť;
- dosáhnout větší sepětí vědeckovýzkumných pracovišť se společenskou praxí (s uživateli výsledků vědeckovýzkumné práce), zdokonalovat mechanismus vzájemných vztahů a spolupráce;
- zajistit kvalitní výběr a odborně politickou přípravu nových psychologů a výchovu vědeckých kádrů; ve větším rozsahu a směleji vyzvedávat schopné, talentované kádry, spojovat vyzrálou zkušených vědeckých pracovníků se zanícením a odvahou mladých;
- rozvíjet ty psychologické disciplíny (obory), které mohou v příštích letech rozhodujícím způsobem ovlivňovat strukturální přeměny, zvyšování technické a ekonomické úrovně jednotlivých odvětví národního hospodářství a zabezpečovat růst produktivity práce;
- zkvalitňovat ediční činnost (v oblasti periodických i neperiodických publikací) a zvýšit úsilí v oblasti propagace a popularizace nových vědeckých poznatků.

b) Jedním z nejdůležitějších konkrétních úkolů v oblasti základního výzkumu je zpřesnění státního plánu základního výzkumu (SPZV).

V 8. pětiletce budou psychologové řešit 3 hlavní úkoly SPZV:

1. V rámci stěžejního směru VIII-5 "Nervová a duševní onemocnění a vyšší nervová činnost" hlavní úkol VIII-5-7 "Psychonervová regulace činnosti v situacích typických pro vědeckotechnickou revoluci" (koordinační pracoviště ÚEP SAV Bratislava).

2. V rámci stěžejního směru IX-6 "Utváření socialistického vědomí pracujících v etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti" hlavní úkol IX-6-4 "Psychologické a pedagogické zákonitosti dialektiky společenského a individuálního vědomí" (koordinační pracoviště PsÚ ČSAV Praha). V témže stěžejním směru je řešen hlavní úkol IX-6-3 "Rozvoj osobnosti a jejího vědomí v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti. Analýza objektivních

a subjektivních faktorů, tendencí v sociálním rozvoji osobnosti" (koordinální pracoviště filozofická fakulta UKo Bratislava), v němž jeden dílčí úkol je psychologický.

3. V rámci stěžejního směru IX-10 "Úloha mladé generace při budování rozvinuté socialistické společnosti se zvláštním zřetelem k zákonitosti rostoucí úlohy subjektivního činitele" hlavní úkol IX-10-5 "Psychologické zákonitosti rozvoje mladé generace jako aktivního činitele společenské praxe" (koordinální pracoviště filozofická fakulta UK Praha).

Navrhované hlavní úkoly vycházejí z principů, které vytýčilo vědecké kolegium; jde mimo jiné o to, aby hlavní úkoly byly monotematické, aby se nepřekrývaly a aby se řešily federálně. To je, ve srovnání s předcházejícími obdobími, značný pokrok.

Kromě řešení hlavních úkolů se psychologové budou podílet na plnění tzv. "komplexních úkolů společenských věd", např. Kritika současných buržoazních a revizionistických teorií jako součást ideologického boje a Růst úlohy subjektivního činitele v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti.

3. Řídící činnost

V materiálech XVII. sjezdu KSČ je na mnoha místech a v různých souvislostech zdůrazňován význam kvalitní řídicí činnosti při plnění vytýčených úkolů. K problematice řízení vědy vystoupil na XVII. sjezdu předseda ČSAV akademik Říman: "Řízení ve vědě, to znamená správné koncepční předstihové směřování, správné koncepční zajišťování a vědě odpovídající kontrola. Zde jsou nemalé rezervy ... Řešit je musíme ne kampaňovitě, ale metodou hlavního článku, energicky, s odvahou a vytrvale, protože nyní jde o to, aby se naše věda rychle dostala na novou hladinu kvality. Podmínky k tomu jsou. Nástup je dobrý a politická atmosféra také."

Postupné naplnění všech společenských funkcí psychologie, splnění vytýčených cílů a úkolů vyžaduje kromě zajištění materiálních, kádrových, organizačních a dalších podmínek důkladné propracování teoretických a metodologických východisek, principů, postupů i výkladů na všech úrovních práce psychologů. To vše předpokládá dokonalé řízení celé československé psychologie v zájmu jejího dalšího rozvoje a plnění všech jejích společenských funkcí. To je úkol tím náročnější, že pro řízení psychologie v celém jejím složitém komplexu a složitých vazbách neexistuje žádný centrální vý-

konny orgán (např. v mnohých socialistických zemích existují ústřední metodické instituce).

Pro řízení rozvoje psychologických věd v ČSSR existují v současné době poměrně dobré podmínky a koncepční materiály. Východiskem jsou závěry stranických sjezdů (počínaje zejména XIV. sjezdem KSČ v roce 1972) a po nich následujících plenárních zasedáních ÚV KSČ (zejména 8. plenární zasedání "K urychlenému uplatňování výsledků vědy a techniky v praxi" z roku 1983).

Důležitým článkem řízení československé psychologie je kromě stranických orgánů (zejména oddělení školství a vědy ÚV KSČ) prezidium ČSAV a především její orgán o d d ě l e n í s p o l e -
č e n s k ý c h v ě d .

Pro rozpracování a plnění úkolů československé psychologie má velký význam vědecké kolegium pedagogiky a psychologie ČSAV, které je základním ideovým a vědeckým orgánem v ČSSR při realizaci politiky KSČ. Jeho hlavní řídicí funkce spočívá především v soustavné koncepční a prognostické aktivitě v nejširším smyslu; tato aktivita vychází z hluboké analýzy rozvoje psychologických věd ve světovém měřítku i z analýzy trendů proporcionálních změn uvnitř celkové soustavy psychologických věd ve světě a zvláště v ČSSR.

Důležitou složkou řízení je Československá psychologická společnost; je to největší společenskovední organizace co do počtu členů. Její řízení je velice náročné; k jeho zlepšení je nutné plně respektovat a uplatnit nové stanovy společnosti a kádrově zajistit nový hlavní výbor, vedení sekcí a poboček.

Zejména prostřednictvím ČSPS je možno zvýšit odborně politickou angažovanost našich psychologů, vést je k důslednému plnění vytčených úkolů, a tím přispět k dobrému jménu československé psychologie a přímo i nepřímo k jejímu dalšímu rozvoji.

Závěr

Uvedení závěrů XVII. sjezdu KSČ v život znamená pro psychology plnit úkoly vědeckotechnického rozvoje vztahující se k psychologii a respektovat přitom principy vědeckotechnické politiky strany. Se zřetelem k jejímu cíli a obsahu jeví se zvláště důležité :

- dále analyzovat materiály XVII. sjezdu KSČ a z nich vyplývající následná jednání a usnesení, která zachycují aktuální stav a perspektivní potřeby společenské praxe; na tomto základě řešit prioritní problematiku vědeckovýzkumné činnosti, důležitou pro společ-

- čenskou praxi;
- dále zvyšovat efektivnost vědeckovýzkumné práce;
 - usilovat o zkvalitňování vědeckovýzkumné základny;
 - pečovat o výchovu a uplatnění psychologických kádrů;
 - rozvíjet mezinárodní spolupráci, především v rámci socialistických zemí;
 - dbát o účinnou propagaci a popularizaci výsledků vědecké práce v psychologii.

Rozpracovat a splnit tyto úkoly je předpokladem dalšího rozvoje psychologie v ČSSR. Základní podmínky v poměrně dobře rozvinuté vědeckovýzkumné základně pro to naše psychologie má. Ukazuje se zcela přesvědčivě, že ke skutečnému rozvoji psychologie může dojít pouze v podmínkách socialismu, a to jednak na základě vytýčení optimálních cílů a principů vědeckotechnické politiky a jednak v procesu plnění úkolů psychologie při dosahování humánních cílů socialismu a komunismu.